

Van competentie naar inspiratie, door *Reyer Ploeg*

Net als vorig jaar ben ik een week opgesloten binnen de muren van een antroposofisch instituut. Vorig jaar was ik in het Institut für Waldorf Pädagogik omdat de innovatieve muziekpedagoog Michael Deason Barrow daar een aantal workshops gaf aan studenten en muziekleraren. Als docent Methodiek Didactiek van de Opleiding docent muziek (Odm) aan de Hogeschool Helicon begeleidde ik de Nederlandse en Belgische studenten.

Nu zit ik in een kamer van Studienhaus Rüspe. Mijn uitzicht is een heuvelachtig besneeuwd landschap in de mist. Soms is er wat verkeer te horen, maar meestal alleen het kabbelen van het smeltwater. Ik hoor ook flarden van klanken van zang uit een gebouw hier vlakbij. De studenten van de Odm zijn hier om met een aantal docenten, onder leiding van Mariola Niedzielska en Stephan Wagner te werken aan expressiviteit als uitdrukking van het wezen van de mens en de musicus. Het middel dat wordt ingezet is de stem, als instrument onlosmakelijk verbonden met het lichaam, die uitdrukking geeft aan al wat in de ziel beweegt.

Inleving en uitleving

's Ochtends werkt de groep aan het bewegen van het lichaam. Alle energie die in het lichaam stromen kan, moet vrij baan krijgen. 's Middags zingen de cursisten voor elkaar en werken Mariola en Stephan als in een masterclass. Voor iedere zanger is de vraag hetzelfde: hoe geef je uitdrukking aan de boodschap die je wilt overdragen? De volgende Jiddische vertelling geeft een indruk van de kracht die van expressiviteit kan uitgaan.

“Mijn grootvader was kreupel. Eens smeekte men hem een verhaal van zijn leraar te vertellen. Daarop vertelde hij hoe de heilige Baal Shem Tov bij het bidden altijd pleegde te huppelen en dansen. Mijn grootvader stond op en vertelde, en het verhaal sleepte hem zo mee, dat hij huppelend en dansend ging uitbeelden hoe de meester dat deed. Vanaf dat ogenblik was hij genezen. Zo dient men verhalen te vertellen.”

Onhaalbaar, zou je denken. Maar dat is niet zo. Gisteren hoorde ik hoe mijn studenten zich uitdrukken. De aanwijzingen van Stephan waren vaak heel lichamelijk. De een kreeg bokshandschoenen aan en moest al stotende zingen, de ander moest het borstbeen als een pauw opheffen, de volgende diende een medecursist als doelwit van diepgewortelde woede te nemen. Bij Mariola werd de hele groep gevraagd in opstelling en gebaar bij te dragen aan de inleving in het lied en er werden ook innerlijke beelden aangereikt om tot verdieping te komen. Een uiterlijk en innerlijk decor om de inleving te versterken; lichamelijke oefeningen om de 'uitleving' te versterken. Een van de studenten zong na een sessie op zo een onvermoede krachtige en open wijze, dat van een wonder mag worden gesproken: dit moment had betekenis.

Dat is geen toeval in de oppervlakkig betekenis van het woord. Het idee achter de werkwijze van Mariola en Stephan is dat communicatie, uitdrukking, expressie altijd een uiterlijke beweging is waaraan een innerlijke beweging vooraf gaat. Remmingen in het denken, innerlijke conflicten zoals angst en schaamte, dogma's en aangeleerde patronen verhinderen het omvormen van de innerlijke naar de uiterlijke beweging. Vanuit de linker hersenhelft en hemisfeer dringt zich onze persoonlijke

geschiedenis aan ons op en die weerhoudt ons vrij te leven. Het verlamt ons zoals de grootvader uit het Jiddische verhaal.

Kunst heeft godsvertrouwen nodig

Kunst staat los van dit alledaagse en het is daarom niet nodig onze innerlijke geschiedenis als zodanig bloot te leggen.

Kunst is vrijheid en heeft inspiratie als levensbron. Wat naar ons toekomt kunnen we als het ware inademen; 'inspirare'. Het hogere Zijn vloeit in de diepere lagen binnen, uiteindelijk tot in het fysieke. Dit vloeien is energie. We bevinden ons als uitvoerend kunstenaar, volgens musicus en schrijver Harald Knaus, in drie dimensies van Zijn.

- Ons EGO, de concrete en begrensde uitingsvorm van dit leven, die ons met de aarde verbindt en ons tot zelfbeleving brengt, die ons doet ondergaan, ervaren en inzien.
- Onze ZIEL, de zich zowel met het ego als met de geest kan verbinden en ons de mogelijkheden geeft van originaliteit, ontwikkeling, zelfbewustzijn, bewustzijn van samenzijn met de natuur en de medemens. Ze geeft resonans, reactie, impuls, creatie.
- Onze GEEST, de goddelijke dimensie van ons Zijn, waarvoor geen woorden zijn; het licht, de vonk, de almachtig gevulde leegte, de eeuwigheid, oorsprong en einde.

Hier in Rüspe oefenen de studenten kunstzinnig vrij te zijn: uitgaande van het ego komen ze tot inspiratie. Daar is vertrouwen voor nodig. 'Kunst heeft Godsvertrouwen nodig', meent Mariola. De groepsdynamiek is van groot belang voor het werk van het individu wanneer het om expressie gaat. Voor inspiratie is het bovendien nodig leeg te worden. De leegte die in de ziel ontstaat vult zich met het onbekende dat ook voor de meest ervaren zanger telkens weer nieuw is. Daarvoor moet je je openstellen en durven loslaten. Dat doet de leerling door aan zichzelf te werken. Het lichaam is echter ook onderworpen aan universele wetten. Er wordt vooral gezocht naar een manier om los te laten, geestdriftig te zijn, expressief.

Het dagelijks geploeter

In de Odm zijn niet alle lesmomenten zo intensief. Dat zou niet uit te houden zijn. Er wordt op dagelijks niveau geploeterd aan de piano, geworsteld met muziektheorie, gestresst over de stages, wakker gelegen over tentamens, geruzied over de vrijheid binnen een improvisatie. Dat vraagt om verzorging, helderheid en structuur en daar wordt in de opleiding voortdurend aan gewerkt.

We zijn trots en verheugd dat een bureau dat onze opleiding onlangs heeft doorgelicht tot een zeer positief oordeel is gekomen over de kwaliteit van de Odm. We vertrouwen erop dat de overheid hun advies zal overnemen, waardoor we zes jaar betaling ontvangen en onze studenten een erkend diploma mogen meegeven. De door de buitenwereld bevestigde kwaliteit van onze opleiding heeft ook een innerlijke kant. In de Odm werken docenten en studenten met idealen die willen dat kunst, en muziek in het bijzonder, essentieel bijdraagt aan de wereld, aan de samenleving, aan individuele mensenlevens. Daarom willen ze werken zoals Mariola en Stephan om door te dringen tot de kern van wat kunst, als kenmerkend aspect van menselijk leven, nu eigenlijk vermag.

Op pedagogisch gebied sluipt een gevaar in de al te sluitende beschrijving van het curriculum in termen van competenties. Kunst en pedagogiek hebben inspiratie nodig en dus vrijheid, leegte die

zich wil vullen. In onderwijsland bestaat de tendens vanuit een economisch denken opgroeiende mensen te zien als 'human capital' dat moet worden klaargestoomd: 'Fit for life'. De kwaliteit borgen met evaluatieagenda's en standaarden zoals we in onze hogeschool kennen, is regelrecht afkomstig uit het economische werkgebied. 'Total Quality Management' wil het liefst volkomen vastleggen hoe de mens zich moet gedragen: je mag het als leerling zelf uitzoeken, maar je moet wel bepaald gedrag vertonen. Het gevaar is dat de mens naar sjablonen wordt opgevoed tot een kloon, een 'corporate identity'.

Het competentiegerichte curriculum verankert ons in de aardse wereld. Door de mensen die er werken en de wijze waarop zij werken is er veel ruimte en aandacht voor de ontwikkeling van het individu en het omgaan met het creatieve moment, met inspiratie. In ons 'mission statement' staat de fenomenologische benadering van muziek bovenaan. Muziek heeft een geheim.

In de ledenvergadering van het GeNeCo (Genootschap van Nederlandse Componisten) was onlangs Sander van Maas te gast om te vertellen over zijn onderzoek naar 'Het Ware Luisteren'. Hij vraagt zich in opdracht van de componisten af of er zoiets als 'authentiek luisteren' bestaat en of dit 'echte' luisteren in onze tijd verdwijnt. De maatschappelijke positie van de componist is in onze tijd volkomen onduidelijk geworden. Is muziek een consumptieartikel of is het wezen van muziek juist het ontstaan van het onzegbare in het hier en nu?

In de Odm staat het oefenen van 'authentiek luisteren' hoog op de agenda. De muziek als uitdrukking van de Wereldwil, als toonbeeld van Scheppingskracht, staat centraal en zal hopelijk ook in de Vrije Scholen, waarmee wij ook het denken in ontwikkelingsfasen delen, uitgangspunt zijn. Elke leeftijd heeft zijn eigen muziek waaraan de ziel zich ontwikkelen kan, maar de mens is op elk ogenblik van zijn leven een scheppend kunstenaar. Competenties kun je aanleren, inspiratie kun je alleen voorleven.

De studenten willen dat ik een lied zing voor de groep. Ik denk dat ik 'The Rose' zing van Amanda McBroom: "It's the dream, afraid of waking, that never takes the chance..."

Reyer Ploeg

